

PREFAȚĂ
GÂNDURI CALE DE UN VEAC

*M*ai toți copiii, când vin pe lume, capătă un tată și o mamă. Pe mine, Ursitoarele m-au dăruit numai cu o mamă — cea mai bună dintre mame —, tatăl mie datorat rămânând aproape în întregime doar din virtual croit; în esență, un tată numai din auzite și prin fotografii înfățișat. Bietul de el, dar și de mine: constatat, după război și căsătorie, bolnav de TBC, mama ne-a separat complet, pe noi, copiii, de el. Asta a făcut ca eu să mă simt copil crescând cu un tată... legendar; un tată imaginat din povestiri de familie, asamblat din crâmpenie de conversații surprinse întâmplător, întruchipat în mintea-mi de copil din fotografii arătate sau aflate pe dibuite.

Două fotografii mi s-au întipărit în minte ca dintotdeauna știute: înrămate, erau așezate una pe noptiera mamei, cealaltă pe scrinul din camera ei; asta dintotdeauna, încă de pe vremea când trebuia să mă înalț pe vârful picioarelor ca nasul meu să depășească fața scrinului, să văd și eu ce se află pe el. Așa au stat oriunde ne-a bejenit soarta... doar că le vedeam mai de sus. Stau și acum, amintiri la vedere, pe scrin. Una îl arată pe tatăl meu, Grigore Romalo, în uniformă de ofițer francez — nu se

resemnase să se supună păcii separate de la București, din primăvara lui 1918, și se înrolase voluntar într-un regiment francez de *chasseurs alpins*. Cealaltă fotografie îi arată pe părinții mei, tineri căsătoriți, braț la braț în fața casei lor de la țară, zestre a mamei mele. Clădită inițial ca vechi conac boieresc — recunoscut semioficial cu valoare de patrimoniu național —, casa, renovată prin grija mamei ca locuință familială de vară, devenise reședință de o excepțională frumusețe, datorată îndeosebi camerelor mari cu ferestre înalte și salonului principal imens. Un interior extrem de luminos, datorită pereților spoși doar cu var, de o simplitate cvasi-țărănească, în fermecător contrast cu rafinamentul sobru al mobilierului după gustul amândurora ales, completat de maică-mea după ce a rămas văduvă, pe la cinci ani ai mei. Casa, propusă monument istoric, neconfirmat însă la timp pentru a fi salvată de aleatorul adesea absurd al istoriei, împreună cu gospodăria agricolă anexă, au fost raiul de vară al copilăriei mele. Rai cu atâtea minunății în el încât, an de an căutate, cercetate, și tot nu le-am dat de cap.

Prinsesem din zbor cuvinte care sugerau că unele dintre ele l-ar evoca pe taică-meu. Așa, o primă revelație a fost legată de un fotoliu pe care maică-mea îl așezase într-un colț al salonului; un fotoliu amplu, în întregime din șipci de stejar îmbinat, ale cărui muchii maică-mea le împlânzise așternând pe el un covor oriental împodobit vrăjitoarește cu brazde și câmpuri colorate amețitor împletite. Era locul unchiului meu, fumător de țigară, mai târziu de pipă. Era locul lui pentru că fotoliul avea, prinse în balamale de sprijinitorile de braț, două mici tăblii pe care, dacă erau ridicate și înțepenite la orizontală, puteai așeza ceașca cu cafea, cu ceai, farfurioara cu dulceață și paharul cu apă, sau... *scrumiera*. Era locul lui pentru că

pe tăblia din dreapta, care acum nu se mai lăsa, stătea permanent, stabilizată într-o adâncitură săpată în lemnul tăbliei, o scrumieră mare și... Doamne, cât de grea! De un fel cu totul necunoscut mie. Aceasta devenise obiect de cult pentru mine, din clipa în care am aflat că era un fund de *pahar de obuz*, de „șrapnel” în exprimare profesională, adus de taică-meu ca amintire de război. Câtă risipă de imaginație nu am deșertat eu în găvanul acestei scrumiere pe care, până să împlinesc vreo opt ani, nici nu o puteam sălta din lăcașul ei săpat în lemnul fotoliului.

Dar o nouă descoperire, senzațională aceasta, a redus mult atenția pe care o acordam până atunci scrumierei *șrapnel*. În sufragerie se putea intra fie direct, fie trecând printr-o mică încăpere-debara în care se aflau un dulap încuiat, dar totodată și multe alte obiecte de diferite... neîntrebuințări. Eu preferam să mă întorc de la micul dejun, atunci când o puteam face fără să dau de bănuț, trecând prin acea debara, pentru a scotoci printre multele obiecte fără de utilizare strânse acolo. Și, într-o zi fastă, revelație sublimă: într-un colț, lângă perete, ascunse după o rogojină făcută sul, lucruri rămase de la tatăl meu. Și ce lucruri: un centiron cu două cartușiere de piele mucegăite până la verde — atunci am aflat cum mirosoarele stricate de mucegai —, două puști de război și o sabie mare cu teacă lucios-argintie. Puștile m-au vrăjit din prima clipă; erau de tip „carabină”, adică fără cocoș de armat percutorul (așa cum avea pușca administratorului), ci cu zăvor de chiulasă culisant care, a mirare, luneca încă ușor și se zăvora lin. Zile și zile le-am tot mănuit pe ascuns, armând percutorul, slobozindu-l apoi din trăgaci, el țâcănind doar și nu bubuind cum mi-ar fi plăcut să fie de-adevăratelea.

Câți inamici închipuiți nu am împușcat îndreptând pușca spre ei, fără a o ridica la umăr — era prea grea —, până să mă surprindă mama, speriată că mă joc de unul singur cu arme de foc „de război”! A ieșit scandal, a apelat la generalul Vârtejanu, nașul meu de botez, coleg de regiment și de război cu taică-meu și rămas prieten fidel al familiei după moartea acestuia, ca să mă certe „bărbătește” și să mă lămurească prin ce pericol trecusem prostindu-mă așa, de unul singur, cu arme de război.

Cu „Oncle Vârtej” m-am înțeles ca între bărbați, chiar a răs cu mine pe ascuns de temerile mamei, dar m-a avertizat că ar fi fost altceva dacă dădeam și de cartușe, deci să fiu cuminte. Îl adoram pe Oncle Vârtej datorită poveștilor militărești spuse cu umor mucalit, dar și pentru că ne aducea, când venea la noi, câte o cutie de „Langues de Chat” de la Capșa, ciocolată delicioasă spuzită cu solzișori unduitori din foiță de aur. Mister total pentru mine, de ce solzișori și de ce de aur? Oare aliment să fie? Sau doctorie? Sau doar frumusețe repede... mâncată? Asta îmi părea absurd. Mister enervant, dar neesențial. Mai presus de toate îl admiram pe Oncle Vârtej pentru că numai el, dintre toți ai familiei, punea la ochi un monoclu, arătând astfel... intimidant, și pentru că el singur știa rostul la toate cele dibuite de mine în debaraua cu minuni. Dezgropasem de acolo și vârful ascuțit al șrapnelului, cu două discuri și cu șanț intermediar săpat în ele, și cu cifre pe margini, discurile putând fi rotite lunecând unul pe celălalt. Tot el mi-a explicat că în șanțul săpat în disc se pune praf de pușcă și că, după cum roteai discurile unul pe celălalt, praful de pușcă ardea mai îndelung sau mai scurt, făcând să explodeze șrapnelul — că de aia i se și zice focos —, mai aproape sau mai departe de tun,

adică chiar peste capul inamicului, dacă fuseseră potrivite cum trebuie gradațiile focosului.

M-a mai învățat și cum vine cu cătarea de la capătul țevii carabinelor și cu înălțătorul crestă aflat la mijlocul țevii, acesta având gradații peste care luneca un cursor. Mai dibuisem prin cele cotloane ale debaralei și un binoclu mare, negru, ceva serios, nu ca jucărica roz, pentru teatru, a bunicii. Binocluul militar era prevăzut cu două plăcuțe de alamă având gravat pe una dintre ele un oștean stând în picioare, iar pe cealaltă unul călare. Despre acestea, Uncle Vârtej a încercat să mă învețe cum, apăsând un buton lateral care, intercalând o pastilută transparentă în dreptul unuia dintre capetele prin care priveai, schimba forma ostașilor, citind din asta distanța. Se pare că așa se afla și ce gradație trebuie pusă la înălțător și cum trebuie înclinat tunul, chiar și cum se alege gradația pe focosul de șrapnel, înainte de a-l împinge pe țeava tunului. Explicațiile lui de cum să privesc prin binoclu nu prea mi-au fost de folos. Am izbutit să văd stâlpi și buturugi arătate încâlcit, ba o dată am văzut chiar doi iepuri alergând unul deasupra celuilalt, dar despre soldați, călăreți și cât ar fi ei de departe de mine, am rămas tot prost.

Odată, atunci când, în drum cu mașina spre casa noastră de la țară, treceam de frumoasa statuie aflată în rondul primăriei satului Cățelu, am auzit-o pe mama sau pe o mătușă pomenind că statuia îl reprezintă pe ostașul erou care, cu toate că și-a pierdut un braț în război, a continuat să lupte. M-am cutremurat din toată firea: adică cum să rămâi fără braț? Și, mai ales, cum ai putea lupta fără un braț? Cine altul decât Uncle Vârtej să mă lămurească: gestul larg al soldatului îl arată aruncând, cât de departe poate, către inamic, o „grenadă”, adică o urâciune care explodează aproape imediat ce i-ai dat drumul din

mână, împrôșcând schije de jur împrejur. Detaliile astfel aflate m-au preocupat zile în șir: oare domnului sculptor așa i-o fi fost smuls brațul? Fugeam de gândul de cum poate fi smuls un braț, dar mă preocupa cum explodează grenada. Mă preocupa destul ca să mă sperii când, trecând cu mașina prin piața gării din Bușteni, am văzut și aici un oștean cu brațul smuls, aruncând grenada. Ce îngrozitor! Au fost deci doi ostași cu brațul smuls.

Târziu m-am dumirrit că e o aceeași statuie, reprodușă. Treceam pe lângă această a doua statuie când, din Sinaia, mergeam în excursie în Valea Cerbului, la un prânz pe iarbă, lângă apă limpede și șopotitoare. Acolo, vestigiile ale războiului se întâlneau la tot pasul. Nu era excursie din care să nu mă întorc cu măcar o dulie de alamă, patinată verzui de intemperii, vestigiu al luptelor purtate aici, chiar la poalele munților atât de înalți, tatăl meu aflându-se printre cei ce aici se războiau. Prinsesem din conversațiile adulților că luptase undeva pe lângă „Tunelul din Bușteni” și prin Valea Cerbului, pe fețele Dihamului. Aflând acum locurile, imaginația mea clocotea, vibrând mai abtirit atunci când mama arăta unor oaspeți ocazionali o brichetă făcută dintr-o astfel de dulie, rămasă de la taică-meu, pretinzând că fusese făcută de soldați chiar acolo, în tranșee. Dar cum să fie făcută acolo? Eu nu credeam asta, dar nici nu mă puteam lămuri deoarece, de când cu povestea cu puștile, nu mai aveam acces de unul singur la astfel de obiecte, ca să le pot demonta și remonta în voie.

Când am mai crescut, ajungând elev în prima clasă de liceu, mi-a fost revelat sentimentul — cred că ar fi trebuit să fie instinct, dar n-a fost — de răspundere față de semenii, și asta într-un mod foarte straniu: prin obligația de a purta uniformă. Nu mai țin minte exact cum era

acea uniformă — parcă din stofă de culoarea costumului ofițeresc —, dar știu sigur că, obligatoriu, cu pantaloni scurți până la paisprezece ani, apoi cu pantaloni lungi; cea de-a doua treaptă de responsabilizare către maturitate. Uniforma prevedea și un pătrățel la culoarea liceului — roșu-vișiniu îmi amintesc —, cusut pe mâneca stângă și, brodat pe el, numărul meu matricol. Ce mod dușmănos de a fi identificat în cazul unui comportament reprobabil în public. În sfârșit, esențială senzație de schimbare a statutului meu în societate a fost portul șepcii cu cozoroc rigid, de culoare neagră acesta, șapca fiind cercuită și ea la culoarea liceului, unul de foarte bună faimă; de aici și o senzație... intimidantă.

Compensator față de aceste noi obligații, tot atunci am fost îngăduit să pătrund, fără supravegherea unui adult, în biroul care fusese al tatălui meu. Era acolo o bibliotecă colțar bogată de toate cărțile pe care tatăl meu le colecționase, bibliotecă de care m-am îndrăgostit pe loc, ea răspunzând generos: nu tu compartimente încuiate, nu tu rafturi interzise. Ani de zile am tot pescuit din ea cărți, alese îndeosebi după titlu, formându-mi astfel gustul în prelungirea selecțiilor tatălui meu: *Courteline*, *Les Gaités de l'escadron* — mama strâmba din nas când citam enormități culese din acest volum — sau Balzac, *Les Contes drolatiques*, așijderea, scuza ei fiind că mai mult mă atrag ilustrările gravorului Gustave Doré decât „obscenitățile” (exprimarea mamei). Cu Anatole France era indulgentă chiar dacă preferința mea, atunci, mergea către *La Rôtisserie de la Reine Pédauque*, dar prețuind mai presus de orice *La Révolte des Anges* și *L'Île des Pingouins*.

Comoară de cultură a fost pentru mine biblioteca colțar, iar camera-birou, cu cea bibliotecă în ea, loc de refugiu... consolant la nevoie. În cameră, în fața bibliotecii

cu fascinantele ei volume, se afla o masă masivă, fost birou de lucru al tatălui meu. Pe ea se perindau multe și de toate, constant prezentă rămânând doar statueta din bronz, operă a sculptorului Ion Jalea, prieten și coleg de front cu tatăl meu. I-o dăruise în amintirea încercărilor prin care trecuseră... nu pot spune „cot la cot” pentru că, tragic, o schijă de obuz îi retezase sculptorului brațul stâng. Nețarmurită admirație am simțit întotdeauna pentru acest artist, sculptor dedicat artei sale într-o așa măsură, încât cu o singură mână a creat o operă de o extraordinară amploare și expresivitate. Statueta dăruită tatălui meu, în vreme de cumplită răvășeală a firii lumii, a fost aceea care a stabilit cea mai puternică legătură sufletească dintre mine și el; un *el* uman semnificativ mai amplu decât cel desprins din „legendar”. Un *el* mult îmbogățit prin ce îmi spunea statueta, în împletire cu ce sintetizam din cărțile rămase de la el. Tot contemplând, în momente de răgaz existențial, statueta, totodată și zărind-o zi de zi în trecere de la o treabă la alta, s-a legat în mintea-mi ideea că amândoi am închipuit-o ca simbol al *fidelității omului față de un crez al său*. Cum altfel să înțeleg gestul, aparent absurd, al celor doi soldați care, vizibil istoviți și ei, se muncesc să ridice din noroiul frământat de mizeria războiului calul lor istovit de puteri. Prinsă în bronzul miciei statui stă, simbolizată, ideea precarității idealului în care credem *în pofida evidenței și a logicii*. În bronzul modelat al statuetei dăinuie, gândesc eu, omagiul votiv al sculptorului față de virtutea *fidelității omului întru credința sa*. Acea *virtute* pe care o are omul de e în bună fire turnat. Virtute a aceloră încrezători în toleranța firii și a destinului; virtute a aceloră care cred că întotdeauna există o cale către o desăvârșire accesibilă și... poate îndurabilă.

Așa s-a împlinit ca, sortit fiind de a copilări fără tată, firea lui să-mi fie totuși mereu aproape. De deslușit însă în profunzime nu am deslușit-o decât atunci când mama mea mi-a încredințat carnetele cu însemnările lui din timpul războiului pe care l-a trăit el, iar asta n-a făcut-o decât atunci când dădea să se încheie războiul care ne morfolise pe mine și pe ai mei. Așteptase să mă vadă cât de cât maturizat.

Câtă dreptate a avut. Prin hotărârea ei a făcut posibil ca cele înregistrate de tatăl meu, când trecea prin răvășelile vremii lui, să afle înțeles în mintea mea când apucasem să trec și eu prin răvășelile unor vremi descumpănite. Nu luptasem pe front, în schimb îmi îndeplinisem datoria un lung șir de zile sub bombardamente aeriene gigantice, apoi trăisem refugieri în catastrofă sub necăjitul armistițiu cu dublu înțeles de tristă amintire. Acestea, și chiar și practica de licean în spital de răniți de război, în fabrică de armament, mă pregătiseră sufletește să pot pătrunde sensul adânc al celor relatate în scris de tatăl meu, în condițiile aprigelor încleștări de el trăite. Trăiri pe care le-a înscris în mici carnete cu coperti *impânzite*, redade în slove mărunte, egale, trasate cu creionul în linii atât de fine, încât nu-mi pot închipui cum de reușea, în precarele condiții în care scria, să-și formeze creionul la ascuțimea certificată de slova lui.

Acestea toate confirmă înțelepciunea hotărârii mamei mele de a nu-mi fi încredințat notițele tatălui meu înainte ca eu însumi să fi desprins ceva din sensul vieții. Mi le-a încredințat când a simțit că sunt în stare să înțeleg entuziasmul cu care el, în zi de Sfântă Marie Mare, s-a aruncat trup și suflet în războiul care de doi ani bântuia în Occident. Un răstimp de neutralitate cerut de România pentru a se pregăti de războiul la care aliații îi cereau cu

îndârjire să participe. O dovadă de prudență a guvernului nostru care îl nemulțumise pe tatăl meu. Am putut astfel simți bucuria lui din zilele de pătrundere în și de eliberare a sudului Ardealului; dezamăgirea uriașă resimțită de el la retragerea pe Valea Oltului; deziluziile sale descoperind deficiențe de caracter la unii colegi de luptă; uluirea sa la gafele unor comandamente în timpul apărării trecătorilor din Munții Buzăului. Am simțit în minte efortul și anxietățile lui din timpul rezistenței disperate de la Azuga și de pe Valea Cerbului, apoi incomensurabila dramă morală, totodată și fizic schiloditoare, a retragerii, de-a lungul unei singure nopți de iarnă, infinit de lungă, pe Valea Prahovei, ce se deschidea în câmpie printre câmpurile petrolifere în flăcări, abaterea către Buzău, urmată de istovitoarea mărșăluire în retragerea către Moldova.

Amânarea prudentă a maică-mii în a-mi îngădui accesul la notele de război ale tatălui meu a făcut ca să pot efectiv intui mizeria lunilor de război de tranșee care a urmat; să realizez absurdul unor ordine și contraordine contradictorii, cerute a fi pe loc îndeplinite dar, adesea, imediat schimbate, totodată însă și să particip, în virtual, la rarele lui mici bucurii. Să pot înțelege indiferența, dacă nu chiar disprețul lui privitor la atribuirea de decorații; să descopăr că dubiile sale privind rolul slujbelor religioase pe front și întrebările pe care și le pune în legătură cu natura și profunzimea formelor de credință la soldații săi îmi creează și mie probleme de gândit. Să înțeleg chiar și dubiile sale legate de trecerea de la *domnie* la *regalitate*. Simplu moment de descurajare temporară ușor de înțeles: Marea Unire încă nu se zărea la orizontul său previzional.

Ce mi s-a părut însă de neînțeles atunci a fost entuziasmul lui față de revoluția rusească, pe care o comentează

aprobator, chiar cu entuziasm. O comenta, evident, la nivelul informațiilor sincrone cu el; informații din auzite și/sau culese din „presa zilei”. Dar ce puteau fi acestea? Desigur nu ce știm noi astăzi. Noi, cei din zilele noastre; noi, care mai simțim consecințele acelei nefaste revoluții. Gândind mai atent asupra acestui subiect am înțeles că, evident, el este cel care *avea, atunci*, dreptate. Sincron cu timpul lui, el evalua revolta contra țarismului ca protest împotriva unor abuzuri de care avuseserăm și noi bogată parte. Amintirea „ajutorului” țarist în războiul nostru de independență era încă aproape în trecutul lui, iar elemente de comparație cu revoluții trecute putea găsi doar în revoltele/revoluțiile pașoptiste, sau în mai ampla, dar și de cu totul alte vremuri și moravuri, Revoluție Franceză. Nu dispunea de „mintea cea de pe urmă” care, acum, prin chiar firea lucrurilor, a devenit a noastră. Nu dispunea de informațiile, acumulate post-factum, de care dispunem noi azi. Nu avea cum ști de urmările revoluției bolșevice, cu uriașul traumatism generat de ea. Cugetând mai temeinic, ar fi ridicol să mă mir de admirația de moment a tatălui meu pentru „revoluția rusească”. Minți dintre cele mai luminate, de n-ar fi să ne gândim decât la Saint-Exupéry, literat de geniu și filosof existențial profund, care a cedat tentației, și asta cu mai bine de zece ani mai târziu decât tatăl meu.

Așa se face că, aflându-mă recitind acest pasaj din notele pe care tatăl meu le scria cu o sută de ani în urmă, îmi îngădui, la vârsta de patriarh antic până la care viața m-a dus ca de căpăstru, să trec pe hârtie gândul glumeț care acum îmi zumzăie prin minte: „Drăguțul de taică-meu, ce copil era.”

Astfel delăsat în visare, rostogolesc în gând o stranie descendență familială: una care răstoarnă în fictiv

filiațiunea reală mie revelată prin citirea notelor scrise de un tată „legendar”, unul din povestiri și imagini pe hârtie întruchipat. Tată la care privesc acum, ca în răspăr de timp, eu la o vârstă străbună, el tânăr nu de mult ieșit din copilărie — are doar 26 de ani. Îl privesc cum luptă prins în gigantul angrenaj al unor evenimente monstruos dezlănțuite.

Firea lucrurilor era și atunci parcă smulsă din țâțâni.

DAN ROMALO

CAPITOLUL I

(scris pe foi volante)

Duminică, 14 august 1916

Am aflat vestea înainte ca aceasta să devină publică și, întors acasă, am îmbrăcat în grabă — cu un pic de orgoliu copilăresc — uniforma de vânător de munte. Am poruncit să fie încărcate într-o trăsură cuferele — purtate cu mine timp de doi ani — și i-am dat vizitiului adresa cazărmii.

În timp ce traversam orașul, m-am uitat curios în jur — poate pentru prima oară în viața mea! Are mai degrabă un aspect obișnuit — cel de duminică —, cu aceeași mulțime care o dată pe săptămână iese ca să se plimbe pe trotuare, etalându-și plictisul, lipsa de curiozitate și de dorințe, pentru a se învărti până seara, în pofida oboselii abrutizante, între zidurile supraîncălzite ale orașului. Evident, mulțimea nu știe încă nimic. Curând, va arăta cu totul altfel. Când marea veste, perspectiva marelui salt în necunoscut, o va biciui pe neașteptate!

Cina s-a desfășurat în tăcere — fiecare cu gândurile lui — și s-a terminat repede, iar acum, de pe balcon, facem cunoștință cu acest oraș fără lumini — prima impresie de război — și cu noua mentalitate care se trezește în noi, pe care o simțim născându-se și cu care ne grăbim să luăm contact.

S-a sfârșit coșmarul acestor doi ani de neutralitate, au fost învinse, pulverizate toate falsele raționamente care ne-au îndemnat să îl acceptăm!

Din această mare agitație pe care de doi ani o contemplăm a ieșit o idee nouă pentru noi, aflați încă atât de aproape de vechiul jug al sclaviei abia scuturat: dreptul fiecărui popor de a trăi liber pe pământul în care se odihnesc strămoșii săi!

Foarte în vervă, vorbesc mult, le vorbesc alor mei despre entuziasmul meu, credința mea și despre faptul că sunt mândru că țara mea intră în luptă, că a știut să aleagă!

Pentru noi, seara aceasta înseamnă mai mult decât deșteptarea unui popor, este mai mult decât afirmarea drepturilor noastre politice; înseamnă proclamarea solemnă a conștiinței noastre despre bine și rău, este seara marii solidarități în lupta binelui și frumosului împotriva urâteniei și minciunii, împotriva mârșăviei.

Mă complac în această frumoasă seară de vară, în acest decor de stele și tenebre, să văd în gestul nostru unica afirmare a înclinațiilor noastre, a aspirațiilor noastre de a uita ce e practic și calculele politice — care timp de doi ani au fost obsedantul meu coșmar —, frontierele noastre prea vaste, bulgarii din sud, trădarea rușilor în 1877!

Este sigur că dacă, într-un moment al vieții mele, amărăciunea a fost alungată din sufletul meu, s-a întâmpat în timpul acestei seri de speranță și nou avânt.

Nu voi spune nimic despre cele câteva zile care au urmat, înfierbântate de ultimele preparative ale plecării și de primele vești... adevărate sau false.

Nu voi spune nimic nici despre primele bombardamente nocturne efectuate de zeppeline și de care Bucureștiul a fost, cred, foarte mândru!

Primul batalion al regimentului meu trebuia să plece în noaptea de luni spre marți. Luni, spre seară, tot regimentul este prezent, se adună în careu în curtea cazărării. După o scurtă slujbă ținută de preotul care ne va însoți, goarneau intonează sunetul de apel regal și Regina, venită pentru a ne vedea înainte de plecare, trece — foarte frumoasă — printre soldați. Ține să strângă mâna fiecărui ofițer. Mina ei tristă mă frapează în această zi de bucurie. Ea a înțeles ceea ce noi nu înțelegeam încă, ceea ce vom înțelege peste puțin timp, că mulți dintre noi nu ne vom mai întoarce.

În fine, după trei zile, a venit rândul batalionului meu — care a fost nevoit să aștepte rezerviștii vânători de munte și să-i echipeze — să plece.

Noaptea neagră, strigătele și înjurăturile, caii speriați care dădeau înapoi în fața căruțelor, apelurile, loviturile surde ale antiaerienei care trăgea, se pare, împotriva li-maxului aerian nemțesc revenit deasupra orașului pentru a-și arunca bombele, cuvintele de despărțire, poate puțin cam seci și nervoase, rostite de privilegiații ale căror familii bântuie în împrejurimi și, în fine, spre dimineață, plecarea convoiului care se îndepărtează într-un amestec de cântece, sunete de goarnă, urale!

Timp de o jumătate de oră, vagonul ofițerilor rămâne învăluit în tăcere. Ne odihnim... sau visăm.

Încet, încet, în timp ce ziua se ridică departe, în câmpie, conversația și râsetele revin.

Părăsesc vagonul și mă duc să mă întind pe o platformă, cu capul la umbra unei căruțe.

Priveliștea este frumoasă: după a treia sau a patra gară, trenul nostru își croiește drum printre ramurile copacilor și florile de câmp. Sunt peste tot și fiecare soldat are flori la chipiu sau în mâini. Oamenii noștri — copii mari,

care adoră natura și veselia — sunt încântați și se amuză ca la o sărbătoare. Parcă am merge la o bătaie cu flori.

În gara Titu, o cantină în care doamnele din București distribuie ceva, nu știi ce. Ne recunoaștem, vorbim un minut. Cât de departe este deja Bucureștiul și aproape uitat — faptul că le văd aici seamănă cu o amintire veche, neașteptată.

Trenul pleacă în aceleași strigăte de bucurie și sunete de goarnă. La revedere și noroc, mi se strigă! Iată o urare pe care nu o faci niciodată unui vânător!

De nu știi unde au apărut niște viori și câțiva țigani, acești păstrători ai muzicii populare, cântă — cu o voce prea guturală — și atrag, în funcție de cântecele lor, hui-duieli și aplauze.

Țigani au în armată un loc aparte — paradoxal. Ei sunt, pe rând, animatori, clovni și, în același timp, caii de bătaie și țapii ispășitori ai unității din care fac parte. Sunt întotdeauna muzicanți pricepuți și niciun țigan care se respectă nu pleacă fără vioara lui în raniță. Fiecare unitate, batalion sau regiment are orchestra lui de țigani.

În viață nu sunt decât rareori cultivatori — și nu sunt buni. Ca mentalitate, nu au nimic în comun cu țărani. Mincinoși, leneși, murdari, fricoși, hoți, șmecheri ca maimuțele, profund cabotini, ei știi să amuze, în regiment ca și în sate — unde sunt plătiți pentru asta. De altfel, țăranul spune despre ei: „Țiganul nu este om.” În regiment, funcțiile sale preferate — pe care le caută și pe care încearcă să le obțină cu mii de șmecherii și josnicii și pe care le obține grație talentelor sale ereditare — sunt cea de fierar și cea de bucătar. Cei care nu reușesc duc rucsacul și pușca aproape cu disperare — soldați proști, care nu iubesc pământul pentru care luptă —, mereu mai prost îmbrăcați și mai murdari decât camarazii lor, spre

disperarea celui mai priceput plutonier recrutat, sunt cu toate acestea prețioși prin replicile lor, mimica și mai ales prin viorile lor.

Am trecut de câmpie. Încet, încet, peisajul devine mai vesel, tentele terne și estompate ale câmpiei fac loc culorilor mai vii, în care domină verdele.

Sunt pe cale să adorm, încet, încet, nu de tot, dar suficient pentru ca realitatea să facă loc unor vise în care necunoscutul spre care ne îndreptăm să ia forme concrete și fantastice. Mă văd eroinic, trecând prin pericole neașteptate și aventuri epice, mă văd palid și tremurând în fața infanteristului neamț surzând disprețuitor...

Haide, mă scutur pentru a scăpa de acest vis. Îmi era teamă? Și de ce? În acest moment singura mea teamă este teama de a-mi fi teamă.

Oare sunt singurul care îmi pun întrebări în legătură cu asta? Pentru nimic în lume nu aș îndrăzni să-mi întreb camarazii în legătură cu asta. (Porțiune de text barată de autor, probabil la recitare și definitivare — notă Dan Romalo, D.R.)

Imaginația mea, care în timpul ultimelor zile nu a mai putut să funcționeze, își revine în timpul acestei perioade de somn.

Toată ființa mea este îndreptată spre acest viitor și necunoscutul care îmi este rezervat. Trecutul îmi pare deja foarte departe și foarte șters. Mi se pare că am o nouă personalitate, un suflet nou.

Trenul merge mai departe și ajungem, spre seară, la poalele munților și la gara în care trebuie să coborâm.

În zilele următoare au fost marșuri lungi pe drumuri pline de praf, sub soarele arzător al verii, urcând și coborând Carpații, pe care îi lăsăm bucuroși în urma noastră, apoi defileurile către valea Oltului (transilvan — D.R.),

prin satele românești fără bărbați și în care numai femeile ne salută vesele în timp ce trecem pe acolo.

Într-o seară, trimis înainte pentru a pregăti un cantonament, mergeam pe drum împreună cu cei doi agenți de legătură, fără să scoatem un cuvânt. La un cot al drumului, trei ofițeri călare — artileriști — ne depășesc, discutând între ei. Cuvintele „Turtucaia”, „măcel”, „dezastru” mă frapează. Au trecut și în urechi îmi răsună încă acele cuvinte, pe care nu vreau să le cred. Știu bine că hazardul aparține războiului, dar mai știu ce ar însemna pentru noi un „dezastru la Turtucaia”. Și deja un dezastru, deci o mare bătălie pe acel front din sud care ne-a fost prezentat ca fiind calm, în timp ce pe frontul de nord, unde ne așteptam la bătălie, nu sunt decât lupte între patrule!

CAPITOLUL II

(Carnetul II)

Sâmbătă, 20 august 1916

În fine, plecarea la ora 7 fix. Oboseală, emoție.

Moment neplăcut.

Ora 10 la Titu. Distribuie de pâine și brânză de către doamnele de la Crucea Roșie. Am văzut-o pe Hélène Sturdza.

Ajungem la Câmpulung, la 7.30 seara. Efectiv:

Ofițeri 27

Trupă 1 693

Cai 225

Căruțe 53.

Duminică, 21 august 1916

Plecare (de la) Câmpulung la ora 9. Maiorul este primit cu strigăte frenetice de către soldați, ceea ce îl enervează la culme pe Iconoclast. La prima oprire trebuie să pun să se înșeueze celălalt cal. Icono este înnebunit astăzi. După o oră, arată ca și cum a ieșit de la baie, iar eu am obosit să îl tot înfrânez.

La ora 10.30, ne întâlnim cu un grup de prizonieri. Sunt vreo zece.

Ajungem la Rucăr la ora 2. Cantonament pentru noapte. La ora 11, sunt trezit brusc.

Alarmă (se aud focuri de armă la divizia de artilerie de la Podul Dâmboviței. Bieții artileriști!). Imediat patru companii pleacă să purifice aerul acolo. După expediție, găsesc un maior contemplând, în camera lui, o hartă. Îmi explică, cu entuziasmul obișnuit — de neofit, cum i-am spus eu — întregul nostru plan de campanie (concentrarea frontului nostru pe Mureș, acțiuni de desfășurare a armatelor I și a IV-a; aripa stângă, Armata a III-a, în defensivă pe Dunăre, rușii la Rusciuk și Nicopole. Lovitură de berbec a lui Mackensen¹). Și acest plan grandios, expus la lumina unei lumânări și cu acest entuziasm (ne-așteptat), mă recompensează pentru oboseala zilei și a acestei nopți pierdute.

Luni, 22 august 1916

Plecare de la Rucăr, 6.30.

După alertă, încă două ore de somn. Alături de mine, Geanolu număra în somn, probabil dureri.

Țară superbă. Maiorul și cu mine discutăm despre diferite lucruri. Ajunși, pe la 8.30, la Podul Dâmboviței, după ce am traversat toată regiunea noastră fortificată în iarna asta. Ne întâlnim cu două companii. La douăsprezece și jumătate fix, trecem frontiera, sau fosta frontieră, la Vama Giuvala. Cimitirul lui Poenaru-Bordea².

Seara, ajungem la Bran, complet pustiu și cu casele devastate.

---

¹ Anton Ludwig August von Mackensen (1849–1945), feldmareșal german. În timpul Primului Război Mondial a condus ofensiva germană împotriva României (n. red.).

² Colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea (1871–1916), urmaș de boieri ialomițeni, a fost primul ofițer român care a căzut la datorie în Primul Război Mondial (14/15 august 1916), la Vama Giuvala (n. tr.).